

Historia harcerstwa przedwojennego

Podłoże ideowe

- wzmożone życie organizacyjne mające na celu niepodległość
- liczne ośrodki młodzieży (w okresie przedharcerskim):

Organizacja Młodzieży Narodowej (i późniejsze Zarzewie – organizacja o charakterze militarnym)

Eleusis (ruch etyczny – wstrzeźliwość od alkoholu, tytoniu, kart i rozpusty)

Sokół (idea odrodzenia fizycznego; „w zdrowym ciele zdrowy duch”)

organizacje wojskowe (np. Związek Wali Czynnej, Zawiązki Strzeleckie, Organizacja Armii Polskiej, Polskie Drużyny Strzeleckie), których ogniskiem był Lwów

Pierwsze drużyny skautowe

- w wyniku kursu wśród młodzieży sokolej
- 22 maja 1911 roku powstają pierwsze trzy drużyny (drużynowi męskich: Pieniążkiweicz, Kopałka, drużynowa żeńskiej: Drahonowska)
- latem zdobywa wielu zwolenników

Pod okupacją niemiecką w Warszawie – masowy napływ młodzieży do drużyn

- skauci organizują doręczanie korespondencji miejscowej
- służba łącznościowa (stały pluton przy Straży Obywatelskiej)
- drobna pomoc materialna (m.in. drużyny oddawały swój ekwipunek na potrzeby Batalionu Warszawskiego)
- skautki organizowały punkt sanitarny

Utworzenie Związku Harcerstwa Polskiego

* ożywienie w organizacjach harcerskich po objęciu nad nimi protektoratu przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i utworzeniu Naczelnego Inspektoratu

- 1 listopada 1918 r. Do Lublina zjeżdżają delegaci poszczególnych środowisk harcerskich z całej Polski
- zapada uchwała o połączeniu wszystkich organizacji harcerskich z całej Polski (z byłego zaboru pruskiego, Małopolski, Rusi i Rosji, Królestwa Kongresowego i Litwy) w jeden Związek Harcerstwa Polskiego
- powstaje Naczelna Rada Harcerska, upoważniona do prowadzenia układów z instytucjami państwowymi i społecznymi, mającymi na celu stworzenie niezależnego ZHP.

Liczebność:

Rok	Obszar	Harcerze	Harcerki
1918	razem	33 400	
	Królestwo i Litwa	10 500	4 500
	Wielkopolska	2 900	800
	Małopolska	3 500	1 700
	Kresy Wschodnie i Rosja	7 500	2 000
1919	razem	37 000	
	Kongresówka	12 000	6 100

Udział harcerzy w obronie Lwowa (Lwów stał się terenem walki między ludnością polską a oddziałami wojskowymi Zachodnio Ukraińskiej Republiki Ludowej po rozbrojeniu Austriaków)

- mieszkający w obrębie walk harcerze trafili do pierwszych szeregów
- odcięci od walk harcerze działali jako wywiadowcy lub ordynansi bojowi
- dostarczali broń do okolic miasta zajętych przez wroga i przeprowadzali stamtąd ochotników
- „wyprawy po benzynę „ w celu uruchomienia radiostacji

- pomoc harcerek:
  - służba samarytańska
  - jako kurierki przenosiły listy, rozkazy, biuletyny
  - z bronią w ręku walczyły u boku żołnierzy
  - praca przy intendenturze
  - opieka nad sierotami i dziećmi żołnierzy zgromadzonymi w ochronkach i przytułkach
  - pełniły służbę z milicji obywatelskiej strzegąc mienia państwowego i publicznego spokoju
  - patrole sanitarne
- harcerze z Warszawy obsługiwali pociąg sanitarny, który Wyruszył z Warszawy do Lwowa (harcerki załadowywały rannych i transportowały ich do Wadowic), zaopatrywali obrońców i ludność cywilną w broń i żywność

Udział harcerzy w rozbrajaniu Niemców w Warszawie – początkowo działali jednocześnie w kilku punktach, potem działaniami objęli cały obszar Kongresówki

- Naczelny Inspektorat Harcerski czynił przygotowania do mobilizacji harcerzy, stwarzając Wydział Wojskowy
- 10 listopada 1918 roku pod wodzą S. Rudnickiego kilkunastu zatrzymywało na ulicach miasta i rozbrajało zaskoczonych żołnierzy niemieckich
- harcerze brali udział w zajęciu Dworca Głównego, w zdobyciu Ratusza warszawskiego i Komendy Policji Okupacyjnej
- harcerze patrolowali miasto i pełnili stałą wartę przy Komendancie Piłsuckim
- stopniowo opanowywali ważniejsze gmachy i wszystkie dworce kolejowe, gdzie ustawiali posterunki
- w pierwszych dniach niepodległości pełnili służbę pomocniczą (pilnowali magazynów, składów, gmachów publicznych, banków, urzędów i dworców kolejowych)
- harcerki zorganizowały Pogotowie, gromadząc i szyjąc materiały opatrunkowe, organizowały gospody dla żołnierzy, loterie fantowe, wygłaszały dla ludności pogadanki i odczyty mające na celu uświadomienie narodowe

Udział harcerzy w rozbrajaniu okupantów w innych miastach

- Łódź- Harcerze brali czynny udział w walkach w nocy z 10 na 11 listopada 1918, zmierzających do opanowania miasta i rozbrojenia Niemców
  - Wilno- w styczniu 1919służbę wartowniczą i patrolową objęła jako jedna z pierwszych kompania harcerska
  - Poznań- harcerze współpracują z POW, ich kompania przyczyniła się do podtrzymania powstania i opanowania miasta
  - Lwów- w marcu harcerze pośpieszyli z odsieczą obrońcom Lwowa
- Młodzi służyli w Pogotowiu, starsi z bronią w ręku bronili ojczyzny.

Batalion harcerski- zorganizowany w ciągu tygodnia

- powstał z harcerzy – ochotników zasilających tworzące się kadry wojska polskiego
- Wydział Wojskowy Naczelnego Inspektoratu wydał rozkaz mobilizacyjny
- 3 kompania piechoty i jedna karabinów maszynowych
- pełnił służbę wartowniczą, patrolował miasto, odbywał ćwiczenia polowe

Udział harcerzy w akcji plebiscytowej na Śląsku

- w 1920 w Warszawie powstaje Wydział Plebiscytowy przy Naczelnictwie (z S. Rudnickim na czele, który zajął się organizacją drużyn harcerskich na Śląsku i kierował pracami plebiscytowymi)w momencie wyznaczenia terminu głosowania całe harcerstwo śląskie zostało zmobilizowane do działań pomocniczych
- drużyny męskie:
  - pełniły służbę kurierską i biurową
  - kontrolowały mieszkania, czy wszyscy poszli głosować

- strzegły bezpieczeństwa
- pomagały w utrzymaniu porządku
- brały udział w kontrakcjach przeciwko bojówkom niemieckim, zakłócającym porządek
- drużyny żeńskie
  - pracowały w biurach
  - pełniły dyżury w kuchniach dla działaczy plebiscytowych
  - opiekowały się dziećmi głosujących rodziców
  - przewoziły chorych do głosowania
- działalność poplebiscytowa (po wybuchu powstania w 1921 roku):
  - naczelnictwo ZHP zgromadziło i przesało powstańcom znaczny transport ubrań i obuwia
  - harcerze szli do walki jako ochotnicy
  - harcerki wzięły czynny udział w akcji kurierskiej i sanitarnej

Inicjatywy harcerskie w szkołach powszechnych

- brak instruktorów do pracy w szkołach, zrażał specyficzny charakter organizacji
- motorem do działania było rozszerzenie działalności, uwaga, CZERWONEGO HARCERSTWA TUR, mającego wyraźny charakter lewicowy.
- Powołano Wydział Drużyna Szkół Powszechnych, którego zadaniem było opracowanie metodyki i bezpośrednie szkolenie kierowników pracy
- Dzięki umiejętnie prowadzonej pracy do harcerstwa zapisywały się rzesze młodych Polaków.
- Równocześnie prowadzono usilne starania zwiększenia stanu liczebnego organizacji, której rozwój zahamowano celem podniesienia pracy jednostek. Wpłynęło to na poziom drużyn, ale przedłużenie tego stanu powodowało zamknięcie się grona harcerzy. Postanowiono realizować hasła ofensywy, której zadaniem było rozszerzenie zewnętrzne i udoskonalenie wewnętrzne [sic!].

Harcerstwo w szkole powszechnej.

Zainteresowanie władz harcerskich skupiło swoją uwagę na drużynach harcerskich funkcjonujących na terenie szkół powszechnych. Po ożywionej dyskusji, w roku 1931 stwierdzono, że praca harcerska w drużynach przy szkołach powszechnych powinna wybić się na czoło zadań podejmowanych przez Główną Kwaterę Męską.

Latem 100 nauczycieli ukończyło kursy harcerskie, przygotowujące kierowników pracy w drużynach.

Liczba drużyn w tych środowiskach wzrosła tak, że 38% ogółu stanowili harcerze szkół powszechnych.

Narciarstwo.

Jedną z prężnie rozwijanych dziedzin harcerskiego życia była organizacja obozów zimowych. Jedną z poważniejszych imprez roku '33 był obóz zimowy Warszawskiej Chorągwi Harcerzy – 215 uczestników ćwiczyło pod kierunkiem instruktorów z Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego. Na zakończenie odbyły się próby na stopnie przodownika i instruktora Polskiego Związku Narciarskiego oraz bieg o odznakę PZN.

Podobnie jak w wielu innych dziedzinach i tutaj ZHP zrobiło wyłom, przodując w uprzystępnianiu tego zdrowego i pięknego sportu ogółowi młodzieży. Oto wyraźna już realizacja ofensywy na młodzież.

Przykłady działalności społecznej z życia Olgi Drachonowskiej (później Małkowskiej) na Podhalu:

- „Herbaciarnia”
  - miejsce, gdzie ludzie, którzy z dnia na dzień zostali pozbawieni środków do życia mogli bardzo tanio (czasem nawet za darmo) zjeść (działała dzięki pomocy Władysława Zamoyskiego)
  - z czasem przy Herbaciarni powstała pralnia dla legionistów (gdy zostali oni zakwaterowani w pobliżu Zakopanego)

- miejsce, gdzie w niedzielne popołudnia czytano bajki wiejskim dzieciom (których ojcowie poszli na wojnę, a matki zajmowały się gospodarstwami)
- ochronka – zorganizowana dla dzieci, które zostały przywiezione do Zakopanego pociągiem i pozostawione same sobie
- poczta, obsługiwana przez skautów na rowerach (koniec sierpnia 1914, kiedy została przerwana komunikacja kolejowa między Krakowem i Zakopanem) – stale dyżurowali na stacjach gotowi do wyjazdu w każdej chwili pomoc przy żniwach (gdy gospodarze byli na wojnie)
- systematyczne patole Zakopanego (najstarsi chłopcy uzbrojeni przez legionistów)
- gromadzenie broni i amunicji (ukrywali ją m.in. w jaskiniach)
- inna pomoc w razie potrzeby (na prośbę burmistrza Zakopanego i Komitetu pań – np. pomoc w szpitalu czy piekarni)

Harcerstwo na wsi

- 1932r – 148 drużyn wiejskich
- 1933r – 1313 drużyn wiejskich – 16 000 harcerzy i 6 000 harcerek

Wzrost liczby harcerzy na wsi jest wynikiem przystosowania programów pracy do potrzeb i warunków życia młodzieży wiejskiej.

1933/34

Liczba harcerzy na terenie kraju: 58tys harcerek i 102 tysiące harcerzy; dodatkowo ok. 70 tysięcy harcerek i harcerzy w drużynach poza granicami kraju. Harcerstwo stało się najpotężniejszą polską organizacją młodzieżową, której wpływ coraz silniej zaznaczał się w społeczeństwie i to nie tylko liczbowo, ale przede wszystkim dzięki wszechstronności pracy wychowawczej.

Ośrodki pracy harcerskiej

- Dworek Cisowy w Pieninach – rozwijający działalność społeczno – kulturalną; prowadzono tam szkołę powszechną
- Szkoła prywatna im. A. Małkowskiego – prowadzona przez nauczycielki metodami harcerskimi
- Sanatorium dla dzieci zagrożonych chorobami płuc w Dolinie Kościeliskiej.
- Podobna placówka przekazana w opiekę ZHP przez Towarzystwo ASP w Bukowinie Tatrzańskiej
- Ośrodek pracy bezrobotnych harcerzy – prócz wartości wychowawczych przynosił on korzyści jego członkom korzyści materialne. Pierwsza drużyna powstała w 1934 na Śląsku – pracowała przy regulacji Wisły. W sumie stworzono 4 takie drużyny – ich członkowie byli skoszarowani, otrzymywali pełne wyżywienie i ubiór, oraz niewielkie wynagrodzenie. Pracowali między innymi przy przebudowie szosy o rezydencji Prezydenta w Wiśle.

Szybownictwo – coś dla nas i dla mas

Sportem dającym wiele emocji i pociągającym wielu było szybownictwo.

- początki – 1932 rok
- koła szybowcowe – Warszawa, Nowogródek, Grodzisk, Katowice, Poznań, Kielce, Nowy Sącz, Lwów, Białystok – jednorazowo ok. 200 harcerzy.
- 10 szybowców
- próba utworzenia szkoły szybowcowej
- dodatkowo dwa otrzymane szybowce od Ligi Obrony Powietrza Państwa i Państwowej Wytwórni Broni z Radomia
- samolot ćwiczebny od Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej

Harcerstwo stowarzyszeniem wyższej użyteczności

W 1936 roku nadano organizacji statut. Wyłącznie w dziedzinie organizowania i prowadzenia pracy harcerskiej dla ZHP.

Wyścig Pracy

Trzy cele dla drużyn harcerskich mające podnieść ich poziom pracy i pomóc zaistnieć w społeczeństwie. Zainteresowanie: kształcenie młodych obywateli, zainteresowanie młodych

harcerzy pracą społeczno-kulturalną, związanie zawodowe starszych harcerzy z pracą społeczną.

Koła przyjaciół harcerstwa

Koła tego typu prowadziły następującą działalność: budowa domów harcerza, stanic, pomoc finansowa w organizacji obozów i pomoc w zbieraniu funduszy, reprezentowanie młodzieży we władzach.

Wg spisu w 1937 roku było zarejestrowanych 930 kół skupiających ponad 43 tysiące członków.

Pogotowie Harcerki i Harcerzy

- 1938 rok – aneksja Austrii, następnie Sudetów.
- pogotowie objęło 92 miejscowości, 116 drużyn, ok. 2000 harcerzy.
- Zobowiązano harcerki i harcerzy powyżej 16 roku życia do zgłaszania swojej gotowości do pracy pomocniczej lub zgłoszenia swej gotowości o wyjazdu na Śląsk
- Pogotowie Harcerki stworzyło 86 placówek służby społeczno- wychowawczej na terenach przygranicznych

1938 – 1939 – promocja harcerstwa

- służba społeczna harcerzy w postaci pomocy ludziom potrzebującym, zbliżenie się o ludności wiejskiej; problematyka społeczna miała być przygotowaniem do dorosłości
- urządzenie wystaw harcerskich – propaganda harcerstwa

1939 Pogotowie Harcerki i Harcerzy

Harcerki starsze, wędrowniczki i instruktorki miały za zadanie wybrać sobie jeden z przydziałów służbowych: pomocniczą służbę wojskową, służbę w Pogotowiu Harcerki lub służbę zastępczą z ramienia Organizacji Przysposobienia Wojskowego Kobiet.

Harcerze: odbywali kursy strzeleckie organizowane przez władze cywilne i wojskowe. Przygotowywali się do służby pomocniczo-łącznościowej na wypadek wojny.

Lata 1956 – 75 przyniosły takie inicjatywy jak:

- organizacja wiejskich drużyn harcerskich
- powstanie Rady Przyjaciół Harcerstwa
- powstanie drużyn Nieprzetartego Szlaku – 1958 (powstałe z myślą o dzieciach niepełnosprawnych i dzieciach z szeroko pojętą trudną sytuacją życiową: domy dziecka, świetlice środowiskowe, szpitale itp.)